

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Советинин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

№ 279 (9656) 1974 чылдың ноябрь 29, пятница 1925 чылда үндээлтеттигэс Эртээ 2 кол.

Акы-дуңмалышкы ужуражышкын

МАРН ТК-ның болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелинин чалаанын өзүгэр СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-нің делегациясы 25-27-де Моол Арат Республиккага түрү турган. МАРН-ның III съездинин болгаш МАР-ның чарлаанын 50 чыл оюнда хол-башкы байырдаларга делегация киржин турган. Совет партия-чазак делегациянын чымы-биле, чүректин ханызын-дан хундул-биле хүдээп алган, ол болза совет болгаш моол улустарын каттыштырып турар акы-дуңмалышкы сөзгө-болгаш илерээшкы болган.

Моолдун Араттың револю-туг намкын Топ Комитетинин Бирги секретары, МАР-ның Улустан Улуг хуралын Президентумун Даргазы Ю. Цедебал баштаан ууртулажы-биле совет партия-чазак делегациянын ужуражышкыны 1974 чылдың ноябрь 27-де болган.

Чүректин ханызын, долу билиринин болгаш үзөл-бол-далдыг чыгыс элпизин бай-далыг эрткен ужуражышкыга кирекеңер болза:

совет талаан: СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кижигү, ССРЭ-нің даштык херектер министри А. А. Громико, СЭКП ТК-ның Политбюро кижигү, Казак-станын Компартиянын ТК-ның Бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кижигү, Киргизиянын Компартиянын ТК-ның Бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның Чингине секретары И. Г. Новиков, ССРЭ-нің Министрлер Чөвүлелинин Даргазынч ора-лакчы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кижигү, Киргизиянын Компартиянын ТК-ның Бирги секретары И. В. Банников, СЭКП ТК-ның кижигү, Чингине секретары А. М. Алексанов.

Политбюро кижигү болган секретары Н. Жагаарал, МАРН ТК-ның Политбюро кижигү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелинин Даргазынч Бирги ора-лакчы Д. Майдар, МАРН ТК-ның Политбюро кижигү, Партияны контроль комитетинин даргазы Н. Луванравад, МАРН ТК-ның Политбюро кижигү болгаш секретары С. Жалан-Ажал, МАРН ТК-ның Политбюро кижигү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелинин Даргазынч Бирги ора-лакчы Т. Рагча, МАРН ТК-ның Политбюро кижигү, Канда-лат, МАРН-ның Ула-Батор хоорай комитетинин Бирги секретары В. Алтангэрэ, МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддорж, МАРН ТК-ның кижигү, МАР-ның даштык херектер министри Л. Ринчин.

Улестүрү, көдө ажал-агыйна, куягыруны хөгжүдөр талазы-биле Совет Эвилелинин чедикшиктеринин дугайын, СЭКП-нің XXIV съездинин шийтирлерин амды-ралга боттандырынага совет ажалы чондарын демдеглеткен ажалынч талазы-биле белгик хүш-ажылчы болган политиктиг көдүрүүшкүнү дугайын ужуражышкынды моол киржикчилерине совет делегация калба-биле дин-наткан. Партия органы-лазын ажал-чоруулу-газын болбазырагыйжылары-ны, коммунист тургузууш-кунун кол сорулгаларын күү-седирине ажалы чондарын мобилизацияга олардын ролюн чыгарып чыкка бот-торун дугайында улуг чыгыс элпизин белгилеген.

МАРН-ның XVI съездинин шийтирлеринин хүсестинин турарынч дугайын, көдө ажал-агыйна-ла, улестүр-де иштелел ботторунун ажалы чондарын боттандырып турар хем-чеглерин дугайын моол улусту-кур мугаалап берген, ол бүгү болза моол ажалы чон-дарын материалдык чагай байдалын кайгылыш чокка бидееринче улаган социал-политиктиг хемчеглерин ам-ды-ралга боттандырынага иде-гелди үндээштин тургузуу тур-ар.

СЭКП-биле МАРН-ның ара-зында, совет болгаш моол улустарын аразында бузулбас найырдалың, чагай сөзгө-болгаш дуулажыгы, идея тала-зы-биле бижыг чыгыс элпиз чычырчалыгы үндээлттиг акы-дуңмалышкы харыл-зааларын, политиканын, экономикаын болгаш культу-раның бүгү талаарында ке-лишкенин-биле хөгжүп турал-гын чугаалажышкыларын киржикчилери ханы сөзгө-болгаш ханышкы-биле демдеглеткен.

Ийн талааны харылзаалары-ның тургузууга берген хем-чеглерин улам ыдай болбашыра-дыгыйжылар талазы-биле СЭКП-нин болгаш МАРН-ның чору-дугу турар ажалынч Бирги ора-лакчы С. Луванрава, МАРН ТК-

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ МАР-ДАН ҮНҮПКЕНИ

Ула-Батор, ноябрь 27. СЭТА. МАРН-ның III съездинин болгаш Моол Арат Республиканы чарлаанын 50 чыл оюун байырдалыг кырып чораш СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациясы бүгү Төрээ чуртунче чымы чорупкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кижигү, ССРЭ-нің даштык херектер министри А. А. Громико, СЭКП ТК-ның Политбюро кижигү, Казак-станын Компартиянын ТК-ның Бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кижигү, Киргизиянын Компартиянын ТК-ның Бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның Чингине секретары И. Г. Новиков, ССРЭ-нің Министрлер Чөвүлелинин Даргазынч ора-лакчы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кижигү, Киргизиянын Компартиянын ТК-ның Бирги секретары Н. В. Банников олар Ула-Баторда атылаштылар.

ССРЭ-нің болгаш МАР-ның Курурту Бюро-биле шимет-тинген Туякт-Уа аэропорту-га эш Л. И. Брежнев, совет делегациянын кижигү-нерин МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустан Улуг хуралын Президенту-нун Даргазы Ю. Цедебал,

МАРН ТК-ның Политбюро кижигү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелинин Даргазынч Бирги ора-лакчы И. Жагаарал, С. Жалан-Ажал, С. Луванрава, Д. Майдар, Д. Молдожам, МАРН ТК-ның Политбюро кижигү, Канда-латтар Б. Алтангэрэ, Т. Рагча, МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддорж, рес-публиканын чазанын кижигү-нери, моол найырдалың хой-ниги төлээлекчилери үдээп.

Узел келгеннерин аразында ССРЭ-нің Дээди Советинин Националар Советинин Даргазы В. П. Рубен баштаан совет хой-ниги делегациясы боз бар.

Аэродромга МАР-да дипло-маттыг төлээ черлеринин баштыңары, ССРЭ-нің МАР-да элчин А. И. Смирнов, совет элчин черинин МАР-да өске-да совет албан черлеринин ажалдыклары тургулаан.

Совет Эвилелинин болгаш Моол Арат Республиканың Курурту гимнерин күүсестең болгаш артиллерияны 21 даашташкы-биле салот кылган.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цедебал Моолдун Уаус Армиянын шергаларын хүдүлел таңымалык чык-калын эргээп.

Эш Л. И. Брежнев, совет делегациянын кижигү-нери Ула-Батордун хой-ниги-нин хой-ниги төлээлекчилери биле чымы-биле байыр-лашкан. «СЭКП—МАРН», «Найрамдал — Найрал», «Орук-суур менди-чагай, өрмү совет акы-дуңма» дээп кый-гылар оң харызынга чыгы-ламып турган. Бүдүрүлгө-лерин болгаш түдүктерин ажалдыкларын, ажалдык аэро-дромга СЭКП ТК-ның Чин-гине секретарынын портрет-терин, байр чертерин транспа-ранттарын туткалап алган келген. Орус болгаш моол дылдарда: «СЭКП делеге-рия», «МАРН делегезия» деп ина бижигиле каан.

Школардан эш Брежнев болгаш өскө-да совет ажал-лары бозал-боодал чектер-тин түдүктулаан.

Эштер Ю. Цедебал, Ж. Бат-мунх, Л. Ринчин самолет ча-гытпа келген, эш Л. И. Брежнев, совет партия-чазак делегациянын кижигү-нерине орук-суур менди-чагай болурун күзээп.

Ол шыкшан СЭКП ТК-ның Чингине секретарынын дуу-лакчылары: СЭКП ТК-ның кижигү К. В. Рукасов, СЭКП-нин Топ ревизия ко-миссиянын кижигү А. М. Александров, албанч өске-да кижигери Ула-Батордан атылаштылар.

ЭШ Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ТАДЖИКИСТАНДА БАРГАНЫ

ДУШАНБЕ (СЭТА). Тажик ССР-нин болгаш Таджикистандын Компартиянын тургузулуна 50 чыл оюун байырдалыг кырып-болу СЭКП ТК-ның Политбюро кижигү, ССРЭ-нің Дээди Советинин Президентумун Даргазы Н. В. Подгорный ноябрь 27-де ина меде берген. Таджикистанын Компартия-нын ТК-ның Бирги секретары Д. Раулов, Таджики ССР-нин Дээди Советинин Президентумун даргазы М. Холос, республиканың Министр-лер Чөвүлелинин Даргазы Р. Набиев, Таджикистанын Компартиянын ТК-ның Бирги секретары, партия болгаш совет организацияларын ууртукуларын, хой-ниги тө-лээлекчилери ону аэропортка уткуп алган.

Кремльге ужуражышкын

Ноябрь 27-де СЭКП ТК-ның Политбюро кижигү, ССРЭ-нің Министрлер Чөвүлелинин Даргазы А. Н. Косыгин болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кижигүне кандап, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев олар Палестинаны хостарын организациянын (ПХО) күүсөкүмүн даргазы Ясир Арафат баштаан ПХО-нун делегация-биле ужу-рашкан.

Найраладыг болгаш бот-бот-тарын бичиринч байдалыга болуп эрткен беселдин үе-инде кайгымын-даа соңуру-галдыг атырышкыны чыгы-ламып көргөн.

Соалгу үеңдү дүргүдө Палестинаның ууртулажы-кын шимчээшкенин чымып алган политиктиг улуг чедикшиктеринин, ПХО-нун чедикшиктеринин, ПХО-нун чедикшиктеринин тур-р сорулгаларын чөптүгү делегациянын улустарынч хү-дээп көрүп турарынага улуу-биле сөзгө-болгаш таңганын А. Н. Косыгин өлөргөйлөп, боттарынч национал эрге-лери, хүрүңдиг болуп чору-дугу, Палестинаның араб улусту-нун демисели-биле Совет Эвилелинин чыгылыш чөк-мед каттыштырылгы болуп турарын ол бидыткаан.

Бодуңун салым-хуууң бот-тары шийтирээр эргеле дээш палестин улустун демисели шийтирели-биле болгаш өзүгү тала-биле дөткүн турары дээш Совет Эвилелине Палестинаның араб улустун мурунунда ханымы-биле өрүп чыгыртына Я. Арафат илер-гейлээн. (СЭТА).

Самолеттан телеграмма

Моолдун Араттың револю-туг намынын Топ Комитетинин Бирги секретары, Моол Арат Республиканын Улустан Улуг хуралынч Президентумунун Даргазы эш Ю. ЦЕДЕНБАЛГА Моол Арат Республиканын Министрлер Чөвүлелинин Даргазы эш Ж. БАТМУНХКА

Эргим эштер! Совет Эвилелини партия-чак делегацияга өөрүшкү, хүдүңдүлгөн көргүзүп, бисти чымы-биле хүдээп ал-ганы дээш Силерге, МАРН Топ Комитетинге, МАР-ның Улустан Улуг хуралынч Президи-умуна, МАР-ның Министрлер Чөвүлелине, бүгү моол улусту-ка чүректин ханызындал өөрүп чыгыртынагы акы-дуң-ма Моолдун демиселдерин көрүп тура база ханышкы-леп тур бис.

МАРН-ның III съездинин болгаш Моол Арат Республи-канын тургузулганын чымып чыкк оюунуң бичире-ли социалистг Моолдун кай-галыктыг чедикшиктеринин, бузулбас совет-моол найыр-далың чымындалык илерел бол-ган. Ук байырлага бистер кир-риккен болгай бис.

МАРН-ның XVI съездинин шийтирлерин амдыралга боттандырынага, МАР-га соци-ализмин тургузууна доора-ларынч оруу-биле бурунгар-ларынга, Азияга, бүгү деле-гацияга боттандырынага.

МАРН-ның III съездинин болгаш Моол Арат Республи-канын чарлаанын 50 чыл оюн байырдалың МАР-ның ажалы чондарынч политик-тиг база күш-ажылчы белгик көдүрүүшкүнү, МАРН-ны колгалдыр оларынч сырынч каттыжымшыкын бидылинг-га эрткен. Л. И. Брежневке баштаан совет партия-чазак делегациянын ук байырдал-га киррикшен совет болгаш моол улустарынч аразында найырдал биле кады ажалды-жыгыла бижылаарына чаа шыгырагый салышкын бол-ган деп, МАРН ТК-ның, МАР-ның чазанын болгаш бүгү моол улустун өмүзээшкен Ю. Цедебал мелегээ.

Ук аян-чорук болгаш ССРЭ-нің партия-чазак делегациясы биле МАР-ның партия, күрү-не ууртукуларынч аразынч синал-онал солушкунуңу бузулбас совет-моол найыр-далың ийн партия биле чурттуг моол соңгар-даа бижылаат, каалдыр шийтирелин илер-гейлел көргүскөн.

Совет Эвилелине албан дуулажы чыгарып Л. И. Брежнев МАР-ның партия-чазак делегациянын СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нің Дээди Советинин Президентумун болгаш ССРЭ-нің Министрлер Чөвүлелинч өмүзээшкен чалаат. Ол чалага өөрүп чыгыртыш-кын-биле хүдээп алдыган. Ук аян-чорукту 1975 чылда бот-тандырып дүгүрүштүган.

МАРН-ның III съездинин болгаш Моол Арат Республи-канын чарлаанын 50 чыл оюн байырдалың МАР-ның ажалы чондарынч политик-тиг база күш-ажылчы белгик көдүрүүшкүнү, МАРН-ны колгалдыр оларынч сырынч каттыжымшыкын бидылинг-га эрткен. Л. И. Брежневке баштаан совет партия-чазак делегациянын ук байырдал-га киррикшен совет болгаш моол улустарынч аразында найырдал биле кады ажалды-жыгыла бижылаарына чаа шыгырагый салышкын бол-ган деп, МАРН ТК-ның, МАР-ның чазанын болгаш бүгү моол улустун өмүзээшкен Ю. Цедебал мелегээ.

Ук аян-чорук болгаш ССРЭ-нің партия-чазак делегациясы биле МАР-ның партия, күрү-не ууртукуларынч аразынч синал-онал солушкунуңу бузулбас совет-моол найыр-далың ийн партия биле чурттуг моол соңгар-даа бижылаат, каалдыр шийтирелин илер-гейлел көргүскөн.

Эш Л. И. Брежневтин Төрээ чуртунче чанып келгени

МАРН-ның III съездинин болгаш Моол Арат Республи-канын чарлаанын 50 чыл оюн байырдалыңга кир-рикшен совет партия-чазак делегациянын ук байырдал-га киррикшен совет болгаш моол улустарынч аразында найырдал биле кады ажалды-жыгыла бижылаарына чаа шыгырагый салышкын бол-ган деп, МАРН ТК-ның, МАР-ның чазанын болгаш бүгү моол улустун өмүзээшкен Ю. Цедебал мелегээ.

Ук аян-чорук болгаш ССРЭ-нің партия-чазак делегациясы биле МАР-ның партия, күрү-не ууртукуларынч аразынч синал-онал солушкунуңу бузулбас совет-моол найыр-далың ийн партия биле чурттуг моол соңгар-даа бижылаат, каалдыр шийтирелин илер-гейлел көргүскөн.

МАРН-ның III съездинин болгаш Моол Арат Республи-канын чарлаанын 50 чыл оюн байырдалыңга кир-рикшен совет партия-чазак делегациянын ук байырдал-га киррикшен совет болгаш моол улустарынч аразында найырдал биле кады ажалды-жыгыла бижылаарына чаа шыгырагый салышкын бол-ган деп, МАРН ТК-ның, МАР-ның чазанын болгаш бүгү моол улустун өмүзээшкен Ю. Цедебал мелегээ.

Ук аян-чорук болгаш ССРЭ-нің партия-чазак делегациясы биле МАР-ның партия, күрү-не ууртукуларынч аразынч синал-онал солушкунуңу бузулбас совет-моол найыр-далың ийн партия биле чурттуг моол соңгар-даа бижылаат, каалдыр шийтирелин илер-гейлел көргүскөн.

МАРН-ның III съездинин болгаш Моол Арат Республи-канын чарлаанын 50 чыл оюн байырдалыңга кир-рикшен совет партия-чазак делегациянын ук байырдал-га киррикшен совет болгаш моол улустарынч аразында найырдал биле кады ажалды-жыгыла бижылаарына чаа шыгырагый салышкын бол-ган деп, МАРН ТК-ның, МАР-ның чазанын болгаш бүгү моол улустун өмүзээшкен Ю. Цедебал мелегээ.

Ук аян-чорук болгаш ССРЭ-нің партия-чазак делегациясы биле МАР-ның партия, күрү-не ууртукуларынч аразынч синал-онал солушкунуңу бузулбас совет-моол найыр-далың ийн партия биле чурттуг моол соңгар-даа бижылаат, каалдыр шийтирелин илер-гейлел көргүскөн.

КИРГИЗИЯ ДА Н

Атбашык районда Ленин атыг колхозтун хойжуу А. Сентовтун өңгө оң оңук-тери, кыштагылашкын талазы-биле аштери чыгып келген.

«Билг» инициативинч ак-тору Дж. Кузубов Аксайын ырак оларлар черинге меде-берген, бодуңун бежен чыл оюн демдегээр Моол Арат Республи-канын дугайында чугаалап берген.

Топ Тянь-Шаньдын ырак оларларда малчынарга үш чус ажал хой-нигиңи аедтор-лар пропаганда ажалын чору-дугу турар. Оларын ол хүй бе-седышын кол темээп—СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин аян-чоруу болган. (СЭТА).

Атбашык районда Ленин атыг колхозтун хойжуу А. Сентовтун өңгө оң оңук-тери, кыштагылашкын талазы-биле аштери чыгып келген.

«Билг» инициативинч ак-тору Дж. Кузубов Аксайын ырак оларлар черинге меде-берген, бодуңун бежен чыл оюн демдегээр Моол Арат Республи-канын дугайында чугаалап берген.

Топ Тянь-Шаньдын ырак оларларда малчынарга үш чус ажал хой-нигиңи аедтор-лар пропаганда ажалын чору-дугу турар. Оларын ол хүй бе-седышын кол темээп—СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин аян-чоруу болган. (СЭТА).

Атбашык районда Ленин атыг колхозтун хойжуу А. Сентовтун өңгө оң оңук-тери, кыштагылашкын талазы-биле аштери чыгып келген.

«Билг» инициативинч ак-тору Дж. Кузубов Аксайын ырак оларлар черинге меде-берген, бодуңун бежен чыл оюн демдегээр Моол Арат Республи-канын дугайында чугаалап берген.

Топ Тянь-Шаньдын ырак оларларда малчынарга үш чус ажал хой-нигиңи аедтор-лар пропаганда ажалын чору-дугу турар. Оларын ол хүй бе-седышын кол темээп—СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин аян-чоруу болган. (СЭТА).

ЧУРУКТА: септекчиер Петр Дыртыг-оол (солгай талазында), Тууш Белек-оол. Авторунч фотогу.

Техника септелгези—хүннүң айттары

Техника септелгезинч чоруу турарынч болгаш механиза-тор кадрлар белестээр талазы-биле ажалды соңурунч, С. К. Тока атыг совхозтун кол ин-женери Николай Михайлович Стапан-биле чоокта чаа чугаалашкан бис.

Көдө ажал-агый машиналарын септээр, келер чылдың чакы хову ажалдарына оларын белестээр дээш ажалын-нда оша шуудайын турарын, кол инженер чугаалады. Бо кварталда септелгези кирсе чогуур 26 тракторларынч тү-ле 7-ин септеттиген, а 10 тра-ктор септелген удавас үнер, Туранның «Сельхозтехника»

3 трактор септелгезе, 8 чүк машиналарын бо кварталда септээр планынч. Оларынч бе-ниг совхозтун МТМ-де, а 2 машинаын район арзынч Кызылда «Сельхозтехника» каттыжымшыкын септен турар. Дөрүкү кварталда септеле чо-гуур 13 трактор алдыны, 20 септекчиер септелгези чаа эгээр берген. Техника септе-гези машина-трактор мастер-скаянда кезектер айы-биле чорудуп турар.

Септелгези чогуур үезинде бедик пынарлар доозар дээш кызымак ажалдап турар сеп-текчилер мында эвээш эвес. Оларга мотор септээр дехтен Николай Максимович Сипишан, эитээр дехтин септекчилери Маашар-оол Хуурак-оол, Петр Дыртыг-оол, көдө ажал-агый машиналарынч септекчиер Белек-оол Тугуш, септекчиер Вла-димир Филар хемчегер. Хүн нормазын олар 100 хуудан кү-дулапай турар болду.

— Септелгези муракчаларын адамчыс ол А чыл пла-нын ажал күүсөдипкек механи-

зиторларымыс бар болгай. Олар дээрге ажал-ишин, боду-нун херэтинч эсүдүт мастерле-ринчир—дээш Николай Мак-симович оларын адады. Олар бо-дур: комбайнерлер Виктор Иванов, Аркидий Монгуш, чо-лаалар Александр Бреджин, Валентин Поньков, тракторис-тер Олег Сарыг-оол, Донгак Сипби-оол.

Механизатор кадрларын бе-леттээр, оларын билин бе-дидер ажалды организация-ры-биле чоокту хушээрде өөре-дилгези эгээр. III класстың трактористтеринин куруунага 30 киж, I—II класстынча — 50 киж админ бижиткен. Оларынч иштинден 15 киж — I, II класстың комбайнеринге өөри-тер. А Балгазынч проф-техучилищениге бо совхозтан 3 киж хойжу-механизаторунч тусгай эртемни, II киж — тракторист эртемни чымып адыр. Кудумчу чурумунч техникунуңу дуужары-биле

30 нолаачи кичээлден эгээр. Септелгези кажан доозар деп планнан турарын кол ин-женер мынчаар тайырдыларды:

— Бистин ажал-агыйда тех-ника хей. Оң камынч элеле-динче кичээлге чамдык меха-низаторларынч талазында ам-даа конок-тыр. Ажа ма-аарынчир дөштинг хемчег-лерин ал турар бис. Кусук хо-ву ажалдарына киррикшен техниканың септелгезин эгээр бис. Ыччалда-даа район-нар арзынч Кызылда, Сель-хозтехника каттыжымшыкын артык хемчегер-биле бисти ба-гай хандырынч турарынч синалда оларынч келерин ма-наар, хой артык үч чырыдап тур бис. Чакы хову ажал-дарына ажаллаар техниканың септелгезин март 8 бетилде доозар деп хүдээлгелг бис.

С. К. Тока атыг совхозтун механизаторларынч септеге-де ажал-ижи мындардыр.

М. КАЛЧАН.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинде

ССРЭ-нин Министрлер Чөвү-лели 1974 чылдың декабрь 8-тен декабрь 6-же даштыр-хүнү шилчидер деп доктаа-ган.

БОИДУС КАМГАЛАЛЫНЫН БУГУ-РОССИЯ НИИТИЛЕДИН КУШ-АЖЫЛДЫН КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕН-БИЛЕ ШАННААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-нің Дээди Советинин Президентумунун ЧАРЛЫЫ

Бойдус камгалалынч хер-езинге болгаш бодуңуң күр-гүлүрүнч ажалдарына аян-жазылап дээш, база тургустунуңа болгаш бээр 50 чыл болганын хол-баштыр бойдус камгалалынч Бугу-Россия ниитиледин Күш-ажылдык Кызыл Тук орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-нің Дээди Советинин Президентумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.

1974 чылдың ноябрь 27.

«Шын» солуну чагыдып алырынче далажыңар!

Чагыдылганы чылда өртөө 6 рубль, чартык чылда өртөө 3 рубль. Чагыдылганы «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, колхоз, совхозтарда, албан организация, бұдуруге чердеринде хөй-нияти тардыкчылар хулаэп ап турар.

Номчукчу болгаш солун

„ШЫННЫҢ“ АНКЕТАЗЫ

Эртип турар 1974 чылда «Шын» солун номчукчуларындан муң-муң чагаалары алган. Оларны авторлары кыдык-кыдык чуулдары, бижирин, медээлерин парлаарын сүмөлөп, чагай күзөлдөрүн илередиң келген. Ол сүмөлө, күзөлдөрүн биригип ажылыгына дуулаан. 1975—чаа чылда бистин номчукчуларыбыстың үнөйл саналдарын, тывыңгыр эгелешиндерин база-ла хулаэп ап, оларны ичизигейлиг өөренип көрүп тургаш, солунуң арынарын улам ирүштүгү, номчуштуг болдурар сорулга-биле номчукчуларның анкетазын тартып тур бис. Ыччангыс дараазында айтырылгак харылаарын дилдевиңс.

1. Эртип турар бо 1974 чылда силерге эң-не солун, үнөйл деп санааныңар материалдарын айтып көрүңер?

2. Силерниң чурттап, ашылдап турар чериңерге хамаарышкан маңгалдыг азы шүгүмчүлөдөй чуул салыңа парлагыңар бе? Бир эвес үнөйл болза, оң түңнели, ажыы кыдыг болганыңар?

3. Солун арынарыңа үргүлчү тургу дөң кыдык-кыдык дөңтөөлүг эгелер кылза эки деп болдар силер? Сүмөңер бо-риңер.

4. Бо чылын «Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези — «Революция, дайынчы, куш-ажылчы алдар», «Хойжунуң индир» арынар болгаш «Тайылбыр булуңу», «Социалисттик арыштын экираны болгаш хун демдегели», «Ийи делегей, ийи амдырал» булуңуңар даш оң-даа өскө дөңтөөлүг эгелерин чуулдар бар болгай. Оларны дугайында саналыңар чуул?

5. Силерге солун чедирилгези кыдыгыңар? Бо дугайында саналыңар чуул?

6. Солун арынарын Силерниң эң-не сонуурган номчуру чуулдарыңарны айтыңар. Ол ышкаш моон соңгы нандык-кыдык чаа чуулдарын парлаарын күзээр силер?

7. «Шын» солунуң каш чыл чагыдып, номчул турар силер?

8. Түңнелинде фамилияларың, ылып турар ажылыңарың, хар-назыныңарың, эртем-билиңиңиң болгаш адресиңиңиң то-дартың бижирин дилдедиңс. Эргим номчукчу! «Шынның» бо анкетазын долдурга бистин солунуң адрезинче чоруларыңарын дилдевиңс.

Кызыл хоорай, Шетинкин-Кравченко кудумчуңуң № 3 бажын, «Шын» солун редакциясыңа.

ДЕКАБРЬДА АГААР

Чамдык чылдарда агаар бойдуштуң шуут өскөдөн бээр чон билер. Бистин чурту-вустун Европа девискээринге бо чылын ыдык бойдулган бооп турар. Декабрьниң чамдык хушери күсү хушери лөг борай чыгып-даа болулар, ычыл турар чыкылма соок-даа дүшкүлээр.

дичирээшкениң чайык болур. Чамдык хушери 15—20 градус чедир өзир. Айны сөөлү-редир соок эгелеш. Уралдан эгелеш Чоюн чүккө чедир бир дөңгө соок. Барыш Сибирге, малайга Алтайга соок уаг болур. Чоюн Сибирге борашаар, хар шоодат чыгыс. Чамдык хушери кайнаар. Айны бири болгаш ийги он хонуктарда соок чамдык черлерге дүңе 35—40 градус чедер. Чаа чыл бетинде соок чымчаар. Ыччалажок ычан Якутияга дүңе 55—60 градус, хүндүс 43—48 градус чедир соок. ССРЭ-ниң гидрометеорология товунун эртем ажыдакчысы Г. ТУРКЕВИЧ.

БОЙДУС БУЛУҢУ

Куштары болгаш аднары өстүрүп көрбөз черлеринге «айчыктырарың... Ону бистин чуртувуска кайнаар, кыдык сорулгалыг боттадырар турарың? Айныр ажыл-агыйың болгаш аң өстүрүрүң Бүгү-эвиле эртем-шынчыла институту-нун эртемдериңден ПМА-ның корреспонденти Григорий Захаров айтырылгак салган.

МИХАИЛ ПАВЛОВ, биология эртемниңиниң кандидаты, лаборатория эргелекчи:

— Бир-ле катан 200-тен бичин-ле ажык оидатралары АКШ-та бистин чуртувуска эгелеткен. Балган хал бие Сир-Дарья хемия уаг эвас-участоктарына салган. Ам ол аднар Согу Доштук оксадал Каспий далайы. Ыракка Чоюн чүктен Прибалтикага чедир чүс-чүс сулары ээлеп чурттай берген. Оларны өскө черге көжүрүп, негтердери уламчылап турар. Делген девискээрде аң-мен аймаан көүдөдир арганы берген болгаш ону ам харин-даа тускай өлүк кыдыр аднар турар алпарган. Чүгө 45 чыл дургузунда бестин 100 миллион оидатраның белеткел черлерин дымчытып алган. Оон ийи ол аңчыгай суларга өзүп, көүдөдир турар кыдык-даа амчитаны уагдыр кыспан, чүгү-чүс жер-чир чүсө чок кылгай дараанын база эскерип көрөс чогуур.

Совет-чаак шиттирлиг хемчегелерин адган. Буурлары аң-нан болбас деп хораның, оң соонда оларның биологияны ханы өөренип эгелеш күлө оларны баш салып катан тургуз (амгы үдө бистин чуртувуста 700 муң-делегейинч бүгү чуртарында бар ыдык аднары катан алганы-биле дең) арганы бергенден аңгы-да, оларны маг-бодун улам-да экижияп алар аргалыг алпарган. Устүнде айтыканымыс чижектер аднары өстүрүрүң, оларны көүдөдириниң ийи арганы көргүзүп турар-дыр. Бир черден кыдык-бир аңым тут-каш, өскө черге өстүрөр чорук, аңнары чоругуң черлерин тургузул, аң-мен оларны чачыкыла аңым-биле өстүрүп, көүдөдириниң өскө-даа ыдык чергели хемчегелери аң чору-лары — ол бүгү бистин чуртувуста калба-биле ажыл-дап турар.

Ол ышкаш киң болган хем күндүзү чергел ховартаан аң-мени өстүрери база-ла шак ыдык чедириниң чоруп турар. Оларның саны амгы үдө төгү документтеринде билдингир болуп делден чеккен. Черлик хаан, сют хеврилги, шокор болган үнөйл иви, дубр, сайлак боттарың өзүп, көүдээр девискээрин алдыңып,

баш саны көүдээр. Чер-ерге куштары негтер-дин өстүрүрүң байлак арга-лары бисте бар. Чижээ, Боро-вое (Казахстан) деп курорттуң чок-кавында күртүлөр сөөгү чылдарга көстүп келтилен. Оларны Россияның согу чүгү-дирин, Киров областан тут-каш, Казахстанга экелген.

ИВАН КИРИС, биология эртемниңиниң доктору, о-ла-ин-ституттуң лаборатория эргелекчи:

— Аң-менниң баш саны кайы харе хемчээлди көүдө-дин болуру, чер-черлерге өс-түрери-биле көжүрүп турар аңнары баш саны өйлөзүр албан бе, азы дозуу-биле ону ала-кайгаарлаашкынче аңы-лар бе? Ону өйлөзүр албан деп амдырал байтыкан. Ыччалажок болза, бойдус бодунуң ча-аттыгың каржы-хедер хоой-дузун өзүгээр ону Боттадырар бээр апар. Өйлөзүр—ол дээр-ге, аңны кайы-бир хевариңиң холуң эртин көүдээрин бо-дурбай, оларны когуң үе уауткарыңдан камгалаары-дыр. Ону чедир алдыда, аң-нарың баштайгы үдө турган саны билеп алары чүгүла. Оларның үчүдү чорудуп, ды-рит амчитаны биолоттуг шы-нарын, составын ык билеп, ол ышкаш өзүп, көүдөдир болур арганы, чөм базазын, чоокку

ның дугайында шитилеаңды сагын салышкынның көр-гүзүү болур. Аң-мени өс-түрeri — ону шиттирлеринге чурттакы чоңуң хөй кезин, хөй эртем албан черлерин ки-лиштирип турар уаг эртем болгаш практиктиң айтыры болур.

Аңны биологияны болгаш оң амдырал, чурттарының бойдык ханымы биле өөренип көрбөй тура, аң-менни өскө черлерин байдалыга чаңчы-тырып өстүрeri кайна-даа болдумас Чижээ, кишти та-радып негтердериңиң ай-тырымыңа уаг специалистер профессор Петр Мангелфед, биология эртемниңиниң канди-даты Виктор Тимофеев биле Виктор Надеев олар уаг үдүтү кириңерин. О-ла-а ай-ты-рытта хамаарыштыр биоло-гтарың Бүгү-эвиле конферен-циясы болза болган. Кудушту өскө черлерге өстүрeri, нег-тердериңин дугайында дык хөй эртем номнары болган чүдүлөр санынның турар.

Аң-менни өстүрүрүң хе-рээңге СССР-де иитиш-биле ам чүс черд санынның турар камгалдык черлерин адыраак системалы уаг ролюаг болуп келген. Олар-ны өскө черлерге көжүрeri өс-түрeriңиң айтыры бистин институтуң ажыдакчылары ханымы-биле өөренип келген. Бо эртем-шынчыла институту дөңдөйдө ыдык уламыш-кыдык кара-кагыс эртем шитиле албан чери болуп турар. Оң шталында 180 ажыг эртем ажыдакчылары

Григорий ЗАХАРОВ, ПМА-ның корр.

ВЛАДИМИР САФОНОВ, биология эртемниңиниң кандидаты, институтуң директоруң эртем талазы-биле оралакчы-зы:

— Аңнары болгаш куштары-ның аңы-бээр көжүрeri, олар-ның баш саны камгалаары база өйлөп таарыштырары,

бойдус байлаан угазылалдыг ажылаарының эң-не чүгүла чүүл, долгандыр турар чүүл-дериң камгалап, карактары-

ШЕНЕЛЕДЕ КАБТТАРЫ

МОСКВА. Наймысаладык муруну талазында, Согу Чертановта чаа микрорайон тууду чоруп турар. Архитекторлар, тууду-жулар аңа чурттаганың, албан черлериниң шенеледе бажынарын база туудуңуң болгаш планировканы чаа принциптерин хынап, өөренип коорлер. Аңа шеверлээш-киниң шынарыңче, бажың ханазын оттуры даштын дичалбазыңче, сантехника болгаш электри дернагелерине онза кичээлини салган турар. Туудуңуң онза талазының бирээң—чер шитиниң дел-гемниң эң-не уаг хемчээлдиң-биле ажы-даары болур. Таражтар, трансформатор болгаш чыгык подстанциилар, транспорт

кирер черлер чер шитинге турар. Ам ында чер шитиниң уаг комплекзи кы-дыгандың. Тууду шиттеринде он-он тууду брига-даны ажылдап турар. Ол туудуңуң ызы-м-бүрү чүдүлөр-биле чээрби завод хандырып турар. Ол чаа району тударың төлөсөлөйи болгаш оң туудуң Курюениң Москвага төлөвиле-тууду каттыкшыкыны ботта-дырып турар. ЧУРУКТА: микрорайон туудуңуң төлө-вилеңи (СЭТА-ның фотохроникасы).

ИЙИЧАГАА

ДУС-ДАГЖЕ КӨРҮНЗЕ

Өвүр районуң «Торгалы» совхозунун девискээринде Дус-Даг деп чер бар. Оң байлаан ат боду-ла херечилеп турар болганда республиканың булуң санындан олче шуушкан ма-шиналар шитин дөңт эргил-денне уаулбес. Каш хонук бурунгар «Кызыл туку» ко-хозтан дус сөөртүп алары-биле беш автомашиналарым, ашты-мыс Анаа келириясык маши-нага дус чүдүрүп берип турган экскаватор (үрелген-даа бил-динмес) аңа турар болду. Моон чылдаганын билгептер кижи база чок.

Ам кайнаар «Думчука ту-ганда бмзаа сугжу» дээрн ышкаш хөй үе шак чидарин, артык күштү үндүрүп турган дусту казып, машиналарымыс-ты шитеп алдымыс. Ырак чер-ден келген улуус канчап курут чанар деп? Республиканың шупту ажыл-агыйларыңа эр-гежок чүгүла бо бұдуруге че-риниң ээин болур Чалааның хонур-даш разрезиниң уаг-тукучулары үк экскаваторну доктаамал ажылгалта тургу-зар талазы-биле дарый хем-чегин алаа эки.

О. ДАЛЫЙ, көдээ бижикчи.

ИДЕГЕЛ ЧОК ЧЫРЫТКЫ

Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозун төү—Аргы-Бажы суурун чурттагычлары ону чырык-биле хандырып ту-рар электростанция бар-ла болза, аңа идегел ышкын-

ганнар. Чүгө дээр, электростанцияның ажыла агаар-бой-дустуң байдалыңан дөңт ха-маарылгалык болу берген. 1956—1957 чылдарда сууру электростанциядан эгелеш бо хүнерге чедир электри ча-гыларын, ында шөйгөн электри шугуму чартап, эде ыдык, уламынарын дымчылгай келгешин уламында чамдык чагыларын дөңтөп ирип, азы дүшкүлээр чыгыш ийлеңиле бергилээң. Чамдык черлерде электри уламынары аңгыг кижиниң бажыга дээр чыгыш халайгылап батылай берген.

Ыччангыс бичин-ле хат, сал-гыңа үк улазынар делгил, бот-боттарыңа калкылаажып-ла эгелештеринде электри шугумуң дургаар оттар кызаңайнып, кө-теренейил-ле үер. Моон ула-мында суурга өрт үе бээрин-ден корткаш, электрликтер дү-рген-не карак ажыт станцияны өжүрүп калкып, тавар кы-лаштажык чыгылай бээр тавар-ылгалар хүнүң чыгым болуп, суур электри чырык-биле док-таамал хандартымың келге-ши ол.

Сууруң Октябрьская куду-чүзулда эргижирең үстүп кезип дүшкен чыгыш ула-зымын бир теректе быжылгай баглап, улап дван. Байдал мында болганыңан суурга че-же-да бажыңар өрттөп кал чакыланып чыгыт эвес. Электри өрт-халапты, озап-о-дакты болдуруп болур турла-ла колхоз баштаар чери (дар-газы М. Хунажык) мону хе-рекке албан тоомча чок көрүп турары канчал-даа таарышас.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Кады ажылдарың кызыгаарлаары

Куш-ажыл хойлуларыңың Невкениң 20 чүдүндө чаңгыс бұдуруге, албан черинге, организацияга чоон төрөл и-милериң кады ашылдарың, бир эвес оларның бирээң өскө-зинең дөңт чагытыр азы дөңт хынаткан турар болза хоруу деп айтык болгай. Эржежок чүгүла таварыңга бо чуруму барымадалавазын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлени доктадып тургузар деп ында бижиз-дыр. Моңу эки билеп аларың-биле солун дамчыштыр тайылбырларың дилеиңи.

М. КУНГААНАП, Чоюн-Хемчик район.

Көдээ бичиничиниң ол айтырыгыңа юрист С. Дорсаттын тайылбырын мында пардамыс.

РСФСР-ниң куш-ажыл дугайында хойлуларыңың Невкениң 20 чүдүндө: «Чаңгыс бұдуруге, албан черинге, организацияга боттарыңың аразында чок төрөл кижилерниң (ада-иелер, амак-кадай кижилер, алышкылар, угбаш-кылар, оларның оолдары, уруулары, база ол ышкыш амак-кадай кижилериниң акы-лары, угбашлары, думчалары, ада-иелери болган амак-кадай кижилериниң уруулары) кады ашылдарың бир эвес оларның бирээң өскө-зинең дөңт ча-гытыркан азы дөңт хынаткан турар болза хоруу» деп айтыкан.

ажыдакча үстүндө айтык чок төрөл кижилериниң бирээң өскө-зинең дөңт чагытыр эрге-дужаалга турарын хоруу турар. Бир эвес олар бот-болуңга дөңт аягыртпайн, тү-рар болза, чаңгыс организа-цияга ажылдап болур. Чижээ, бұдуругениң дирек-торуңуң кайды, акмыс, уруу азы чок төрөл ол черин кол бұхтагелеринге ажылдап болбас. Ыдык кижизигилер дөңт азы төрөл эвес бұхтагелерге чатыр-кан анаа бұхтагелерин ажыл-дап болур.

Эржежок чүгүла таварың-да бо чуруму барымадалава-зын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлени доктадып тургу-зарың Хойлула айтыкан. Ол чүүдү өзүгээр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлени 1972 чылдың август 21-де доктап хулаэп ап, үстүндө көрдүңен

Юридиктүң консультация

дарттар талазы-биле күрүнө комитетиниң ажыдакчылары. Көдөдө арга-ийи болган суг-ажыл-агый чериниң ажыдак-чылары. Чырдыкшыкының, медицинаны, култура-чырык-шыкынын албан черлериниң, бажынарын үрмөктөп сазар-сады черини, ийтиниң че-меннелгезиниң ажыдакчылары хамаржыр.

Бо даңаымы хулаэп алган соонда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлени 1972 чылдың ок-тябрь 23-те орук туудунда болган ашылдында ажылдап тураргай. 1973 чылдың март 23-те тууду-монтаж бол-гаш көвүрүт кылар поеддирле-ни, көвүп чоруу тууду органи-зацияларының, ол-ла чыл-дын май 10-да тууду магистр-талынын хойлайтар тудар болган Ыраккы Согу чүкте нефть, газ бұдуругелеринде ажылдап турар ажыдакчы-ларга хамаарыштыр немезде-лери хулаэп алган.

Оң ыңай бир совхозун, колхозун сүт-бараан фарма-зынга азы бұдуругениң бри-гадазыга, негине, тууду че-риниң бригадалыңа алышкы-ларың, чистешкилериниң, адашкыларың, угбашкылар-ның ажылдарың эи Кунгаа-жал сонугаран турар. Куш-ажыл хойлуау оң хорувайн турарын билеп алаа чогуур.

Агаар

Кызылдың агаар станцияны-ниң медээзин өзүгээр аларга, бөгүр республикага бүргеп, азыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Барың уламышкыны-ның хаттың күжү коюлук. Агаарың температуразы да-мыг районга 10—15, артка-нарыңа 15—20 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, азыр, Барың уламышкының хаттың күжү коюлук. Агаарың, тем-пературазы 15—17 градус соор.

ИНО

НОЯБРЬ 29-ТА «НАИРАЛ» «Авачилер» «КАА-ХЕМ» Мультифиль-мер 10.00, «Оклахома боду хе-вэр» 14.00, 16.10, 18.20, 20.30 шактарда. «ПИОНЕР» Киночыныды 9.25, «Ы» операция болгаш Шуритки өскө-даа ужураалары 10.55, 17.10, «Өлүктү хе-рек дөңт бурдуулаңгыран» 15.00, «Ынактым сен, Мос-ква» 12.40, 18.55, 20.45 шактар-да. «НАИРАЛ» «Авачилер» «КАА-ХЕМ» Мультифиль-мер 10.00, «Оклахома боду хе-вэр» 14.00, 16.10, 18.20, 20.30 шактарда. «ПИОНЕР» Киночыныды 9.25, «Ы» операция болгаш Шуритки өскө-даа ужураалары 10.55, 17.10, «Өлүктү хе-рек дөңт бурдуулаңгыран» 15.00, «Ынактым сен, Мос-ква» 12.40, 18.55, 20.45 шактар-да. «ЭНЕРГИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ. «Перия» 18.00, 20.00 шактарда.